

میزان رعایت استاندارد جهانی ایزو در چکیده‌های فارسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری رشته‌های فنی و مهندسی دانشگاه شیراز طی سال‌های ۱۳۷۸ - ۱۳۸۸

محمد رضا قانع^۱، پروانه امیری^{۲*}

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۳/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۶/۳۰

چکیده

هدف: مقایسه چکیده پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری رشته‌های فنی و مهندسی دانشگاه شیراز با استانداردهای جهانی ایزو ۲۱۴.

روش‌شناسی: پیمایشی توصیفی - تحلیل محتوا.

جامعه پژوهش: ۱۱۹۴ چکیده فارسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و ۲۳ چکیده پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های فنی و مهندسی دانشگاه شیراز از ۱۳۷۸ - ۱۳۸۸.

روش جمع‌آوری: مراجعه به چکیده پایان‌نامه‌ها و مقایسه آنها با استاندارد ایزو ۲۱۴.

نتایج: چکیده پایان‌نامه‌های هر دو مقطع بر میانگین ۵/۹۴ و انحراف معیار ۱/۶۶ با استاندارد ایزو منطبقند؛ در بخش محتوای چکیده، مؤلفه «هدف» با ۸۹/۱ درصد بیشترین و در بخش نحوه ارائه و سبک «وجود کلیدواژه» با ۵/۳ درصد کمترین انطباق را دارند؛ چکیده‌های مقطع دکتری با میانگین ۷/۰۴ و انحراف معیار ۰/۴۷ نسبت به چکیده‌های کارشناسی ارشد با میانگین ۵/۹۲ و انحراف معیار ۱/۶۷، استاندارد را بیشتر رعایت کرده‌اند. چکیده‌های رشته مهندسی هوا فضا با میانگین ۴ و انحراف معیار صفر از نظر محتوا و میانگین ۳/۱۵ و انحراف معیار ۰/۶۹ از نظر نحوه ارائه، بیشترین انطباق را دارند.

واژه‌های کلیدی: استاندارد ایزو ۲۱۴، استانداردهای چکیده‌نویسی، پایان‌نامه‌ها، چکیده پایان‌نامه‌ها، دانشگاه شیراز، رشته‌های فنی و مهندسی.

۱. استادیار علم اطلاعات و دانش‌شناسی - مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری - گروه پژوهشی ارزیابی و توسعه منابع
ghane@rice.ac.ir
amirip.8956@yahoo.com

۲. کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی

مقدمه

چکیده‌ها با شناسایی مدارک چاپی و فراهم‌آوری دسترسی به مدارک ذخیره‌شده، نه تنها در انتخاب مدرک و گردآوری اطلاعات نقش چشمگیری دارند، بلکه در نظام‌های بازتابی اطلاعات نیز تأثیرگذارند (لنکستر، ۱۳۸۲). با توجه به حجم روزافزون اطلاعات، استفاده از چکیده‌ها برای اطلاع‌رسانی جامع و موجز از محتوا مفید است. همچنین با توجه به نقش چکیده در سرعت و دقت بازتابی اطلاعات مرتبط با نیازهای اطلاعاتی، ایجاد یکپارچگی و جلوگیری از پراکندگی و چندگانگی در تهیه و ارائه آن ضروری است. چکیده نقشی مهم و اساسی در زنجیره اطلاع‌رسانی دارد و پژوهشگر را در انتخاب مدارک مورد نیاز و ضرورت مطالعه اثر یاری می‌رساند. چکیده‌ها از اصلی‌ترین عناصر تدوین یافته‌های علمی در قالب‌های مختلف از جمله پایان‌نامه‌ها هستند. چکیده پایان‌نامه‌ها نشان‌دهنده یافته‌های تحقیق و وسیله دسترسی به دانش بشری خواهند بود که در رفع نیازهای اطلاعاتی پژوهشگران نقش مهمی ایفا می‌کنند.

چکیده بخشی از پایان‌نامه‌های دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری است که اغلب به صورت تمام‌نما تهیه می‌شود و با توجه به اهمیت، نقش و جایگاه آن در منابع اطلاعاتی مختلف و همچنین به عنوان مهم‌ترین وسیله برای نشان دادن محتوای مدرک اهمیت دارد. آشنایی با روش‌ها و کارکردهای چکیده‌نویسی و مطابقت چکیده‌ها با استاندارد جهانی ضروری به نظر می‌رسد. چکیده‌نویسی مبنی بر اصول استاندارد، رؤیت‌پذیری و دسترسی به یافته‌های پژوهش را تسریع می‌کند. تشخیص جوهره یک متن و ارائه آن به صورت مختصر همراه با صحت و وضوح کافی، از طریق چکیده امکان‌پذیر است. استفاده از چکیده و مطالعه آن، علاوه بر اینکه کاربران را در دستیابی به اطلاعات مورد نیاز و علاقه‌رهنمایی می‌کند، در وقت آنها نیز صرفه جویی خواهد کرد. تعیین میزان انطباق چکیده‌ها با استانداردهای جهانی، یکی از راه‌های اساسی بهینه‌سازی اطلاعات آنها و ایجاد زمینه همسویی و هماهنگی با روندهای جهانی به شمار می‌آید. با توجه به نقش چکیده در افزایش سرعت و دقت بازتابی اطلاعات مرتبط با نیازهای اطلاعاتی، تعیین میزان انطباق، محکی برای برآورد فاصله با این استاندارد و به تبع آن، ایجاد هماهنگی در چکیده‌هاست.

بررسی‌های انجام شده حاکی از اهمیت چکیده‌ها در مدارک علمی و رعایت استانداردهای جهانی در این زمینه است. در همین مورد با توجه به اینکه دانشگاه شیراز یکی از دانشگاه‌های معتبر در سطح کشور است و علاوه بر توانایی آموزشی، از نظر پژوهشی در حوزه‌های مختلف فعال محسوب می‌شود (و این مهم در پایان‌نامه‌های دوره‌های تحصیلات تکمیلی این دانشگاه آشکار است) هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی محتوا و نحوه ارائه و سبک چکیده‌های پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری

رشته‌های فنی و مهندسی دانشگاه شیراز و مقایسه آنها با استاندارد جهانی در چکیده‌نویسی (ایزو ۲۱۴) و مشخص کردن نقاط قوت و ضعف این چکیده‌ها برای بهبود چکیده‌نویسی در پایان‌نامه‌های آینده است. پژوهش این فرضیه را بررسی می‌کند که بیش از نیمی از چکیده پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری رشته‌های فنی و مهندسی دانشگاه شیراز طی سال‌های ۱۳۷۸ - ۱۳۸۸ بر استانداردهای جهانی در چکیده‌نویسی (ایزو ۲۱۴) انطباق دارد.

پرسش‌های اساسی

۱. عناصر کلیدی چکیده پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته‌های فنی و مهندسی دانشگاه شیراز تا چه میزان با عناصر کلیدی استاندارد جهانی در چکیده‌نویسی (ایزو ۲۱۴) همخوانی دارد؟
۲. عناصر کلیدی چکیده پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های فنی و مهندسی دانشگاه شیراز تا چه میزان با استاندارد جهانی در چکیده‌نویسی (ایزو ۲۱۴) همخوانی دارد؟
۳. قوت‌ها و ضعف‌های چکیده‌های تهیه‌شده در پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های فنی و مهندسی دانشگاه شیراز چیست؟
۴. نقاط قوت و ضعف چکیده‌های تهیه‌شده در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته‌های فنی و مهندسی دانشگاه شیراز چیست؟
۵. آیا در چکیده فارسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته‌های فنی و مهندسی طی سال‌های مورد بررسی، استاندارد ایزو در چکیده‌نویسی از نظر محتوا، به صورت یکسان رعایت شده است؟

با توجه به نقش و اهمیت چکیده‌ها، تحقیقات متعددی در این زمینه انجام شده است. چکیده‌ها اغلب از جنبه رعایت استانداردها بررسی می‌شوند. دانشگاه‌ها به عنوان متولیان تحقیقات پایان‌نامه‌ای نیز مورد توجه پژوهشگران بوده‌اند و میزان رعایت استانداردها در تهیه چکیده‌های فارسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری بررسی شده است (حفیظی اردکانی، ۱۳۷۸؛ مختاری، ۱۳۸۲). یافته‌های این پژوهش‌ها نشان داد که رعایت استانداردها در چکیده پایان‌نامه‌ها از یک دانشگاه به دانشگاه دیگر متفاوت است، به گونه‌ای که در این رابطه مقایسه چکیده‌های پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس و دانشگاه تهران بین سال‌های ۱۳۷۴ - ۱۳۷۶ حاکی از آن است که اختلاف اندکی از جنبه رعایت استانداردها وجود دارد (حفیظی اردکانی، ۱۳۷۸). چکیده پایان‌نامه‌ها در مواردی در یک حوزه موضوعی بررسی شده‌اند (مختاری، ۱۳۸۲؛ لارسون^۱، هاو کیتز و کاتون، ۲۰۰۳؛ ساویرل^۲ و همکارانش، ۲۰۱۰؛ تیبو^۳، ۱۹۹۲؛ دلگادو^۴، ۱۹۹۹) و در رعایت اجزای مختلف چکیده‌نویسی

تفاوت‌هایی مشاهده شده است. بررسی مختاری (۱۳۸۲) که در خصوص انطباق چکیده مقاله‌های مجلات دانشگاه علوم پزشکی بر دستورالعمل‌های شیوه‌نامه و نکوور و استاندارد ایزو ۲۱۴ است، نشان داد که در بخش "بیان یافته‌ها" با ۹۷/۸ درصد بیشترین انطباق و بخش "برگرفته شدن کلیدواژه‌ها از متن" با ۴/۵۰ درصد، کمترین انطباق را داشته‌اند.

عبدخدا (۱۳۸۹) با هدف بررسی میزان انطباق چکیده مقاله‌های مجلات فارسی زبان دانشگاه علوم پزشکی تهران با استانداردهای ایزو ۲۱۴ و شیوه‌نامه و نکوور، پژوهشی انجام داد. جامعه آماری پژوهش وی شامل همه مجلات تمام متن فارسی زبان دارای چکیده انگلیسی دانشگاه علوم پزشکی است که به روش تصادفی انتخاب شدند. یافته‌های این پژوهش نشان داده است که میانگین میزان انطباق کلی چکیده‌ها با استانداردهای ایزو، ۸۵/۳۷ درصد (انحراف معیار ۲۴/۹۳ درصد) و با شیوه‌نامه و نکوور ۸۴/۴۴ درصد (انحراف معیار ۲۴/۳۶ درصد) است. چکیده‌ها در بخش «بیان یافته‌ها» بیشترین و در بخش «ارائه نتایج فرعی» کمترین میزان انطباق را بر استانداردهای ایزو و در بخش «وجود کلید واژه» و «ذکر یافته‌ها» بیشترین و در بخش «برگرفته شدن کلید واژه‌ها از سرعنوان‌های موضوعی پزشکی» کمترین انطباق را بر شیوه‌نامه و نکوور دارند. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که انطباق چکیده‌های بررسی شده، با استاندارد ایزو ۲۱۴ و دستورالعمل‌های گروه و نکوور در حد مطلوبی بوده است و اختلاف زیادی با هم نداشتند.

توجه به رعایت استانداردها از جنبه‌های ساختار و محتوا نیز حائز اهمیت است. در همین مورد، بررسی تیپو (۱۹۹۲) نشان داد که وضعیت ۱۲۰ چکیده بررسی شده در حوزه شیمی، جامعه‌شناسی و تاریخ در قیاس با معیارهای انسی و ایزو در تمامی زمینه‌ها مناسب است. مقالات نشریات معتبر به عنوان پراستفاده‌ترین مدارک نیز، کانون توجه پژوهشگران درباره رویکرد چکیده‌های مندرج در آنها بوده است. بررسی دلگادو (۱۹۹۹) در خصوص چکیده مقالات ۲۷ نشریه حوزه زیست پزشکی در اسپانیا، حکایت از انطباق پایین (۳۴/۳ درصد) چکیده‌ها بر استاندارد ایزو دارد.

لارسون^۵، هاو کینز و کاتون (۲۰۰۳) با استفاده از ۳۰۰۰ چکیده که دارای ساختار و ترکیب‌بندی جدید در حوزه علوم اطلاع‌رسانی بودند، سودمندی ساختار بازنگری شده چکیده‌ها را بررسی کردند. هدف آنها تعیین میزان انطباق مدارک بازیابی شده با علم اطلاع‌رسانی در به کارگیری ساختار بازنگری شده بود. ساختار مورد نظر با جمع‌آوری عبارت‌هایی از گروه‌های موجود در ۱۳ سرعنوان اصلی تهیه شد. با حضور چکیده‌های رده‌بندی نشده، وجود شکاف بین چکیده‌ها آشکار شد، نتایج نشان داد فقط ۱۹ درصد از جامعه مورد مطالعه در سرعنوان اصلی خود حضور داشت. آزمون با ۱۲۶۵ چکیده تکرار شد و نتایج حاکی از آن بود که چکیده‌ها در ۱۱ بخش اصلی، توزیع مناسبی داشتند.

ساپرل^۶ و همکارانش (۲۰۱۰) چکیده‌ی مقالات منتشرشده در حوزه‌ی داروشناسی، جامعه‌شناسی، و زبان و ادبیات اسلوونیایی در مجلات جهانی و اسلوونی را بررسی کردند. هدف آنها تعیین میزان رعایت ساختار توصیه‌شده در استاندارد ایزو ۲۱۴ در رشته‌های مختلف از طرف نویسندگان مقالات بود و هدف دیگر بررسی مذکور این بود که آیا نویسندگان اسلوونیایی به جای پیروی از استاندارد ایزو ۲۱۴ ساختارهای چکیده‌ی مجلات علمی خارجی را کپی می‌کنند. یافته‌های آنها نشان داد که چکیده‌های شیمی، روان‌شناسی و تاریخ دارای عناصر مختلف ساختاری هستند و با استاندارد ایزو ۲۱۴ مطابقت ندارد. همچنین یافته‌ها نشان داد که چکیده‌ی مقالات داروشناسی شامل بخش نتایج و روش‌ها بوده است، در حالی که چکیده‌ی مقالات جامعه‌شناسی شامل بخش‌های نتایج، روش‌ها و موضوع و چکیده‌ی مقالات زبان و ادبیات اسلوونیایی تنها شامل نتایج است.

با بررسی پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه‌ی میزان انطباق چکیده‌ها با استاندارد ایزو ۲۱۴، بررسی‌های داخل کشور بیانگر میزان انطباق مطلوب چکیده‌ی پایان‌نامه‌ها و مقالات مورد مطالعه با استانداردهای جهانی ایزو در چکیده‌نویسی است که این میزان انطباق در قسمت بیان یافته‌ها بیشترین و در بخش وجود کلیدواژه، کمترین انطباق را دارند. همچنین پژوهش‌های خارج از کشور بیانگر این است که چکیده‌های بررسی‌شده با استاندارد ایزو انطباق بالایی دارد.

روش پژوهش

روش بررسی، پیمایشی توصیفی از نوع تحلیل محتواسست که جامعه‌ی آماری آن شامل ۱۱۹۴ چکیده‌ی فارسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و ۲۳ عنوان چکیده‌ی پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های فنی و مهندسی دانشگاه شیراز طی سال‌های ۱۳۷۸ - ۱۳۸۸ است. پایان‌نامه‌های بررسی‌شده، شامل رشته‌های آموزشی مهندسی برق و الکترونیک، مهندسی راه و ساختمان، مهندسی شیمی، مهندسی عمران، مهندسی کامپیوتر، مهندسی مکانیک، مهندسی مواد، مهندسی هسته‌ای، و مهندسی هوا فضا هستند. اطلاعات چکیده‌های پایان‌نامه‌های موجود در سایت کتابخانه‌ی خوارزمی دانشکده‌ی فنی و مهندسی دانشگاه شیراز با چکیده‌ی اصلی موجود در پایان‌نامه‌های این دانشگاه برای حصول اطمینان از صحت جامعه‌ی پژوهش مطابقت داده شد. اطلاعات مورد نیاز از چکیده‌های فارسی موجود در پایان‌نامه‌ها استخراج و سپس با توجه به اهداف پژوهش، معیارهای مشخصی از استانداردهای جهانی ایزو در چکیده‌نویسی در نظر گرفته شد و با جامعه‌ی آماری موجود مقایسه شدند. در این پژوهش چکیده‌ها از نظر مقوله‌ی محتوای چکیده شامل بیان هدف یا اهداف، بیان روش پژوهش، بیان یافته‌های پژوهش و بیان نتایج و از نظر نحوه‌ی ارائه و سبک شامل طول (تعداد کلمات)، استفاده از افعال معلوم، بیان ضمائر در قالب سوم شخص

و وجود کلیدواژه در چکیده، با استاندارد ایزو ۲۱۴ بررسی شدند. یافته‌ها و نتایج حاصل از پژوهش، با به کارگیری آزمون‌های آماری از جمله موارد زیر به دست آمد:

میزان انطباق و همخوانی، همچنین قوت‌ها و ضعف‌های چکیده پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری رشته‌های آموزشی فنی و مهندسی با آزمون تی مستقل و از طریق به دست آوردن فراوانی و درصد فراوانی‌ها بررسی شد. برای حصول نتایج درباره یکسان بودن چکیده پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته‌های مورد نظر با استاندارد ایزو از نظر محتوا در سال‌های مختلف از آزمون تحلیل واریانس یکطرفه استفاده شد و برای تأیید یا رد فرضیه، ۸ مورد از معیارهای مورد نظر استانداردهای ایزو ۲۱۴ در نظر گرفته شدند که با توجه به آزمون تک‌نمونه‌ای تی، میانگین ۸ سؤال با نمرات صفر و یک برابر ۴ است.

تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

۱. عناصر کلیدی چکیده پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته‌های فنی و مهندسی دانشگاه شیراز تا چه حد با عناصر کلیدی استاندارد جهانی در چکیده‌نویسی (ایزو ۲۱۴) همخوانی دارد؟

با توجه به اطلاعات آماری موجود در جدول ۱ بیشترین همخوانی با مؤلفه‌های استاندارد جهانی ایزو در چکیده‌نویسی مربوط به «بیان ضمایر در قالب سوم شخص» با ۹۳/۷ درصد و کمترین همخوانی مربوط به مؤلفه «وجود کلیدواژه» در چکیده با ۵/۲ درصد است.

جدول ۱. توزیع فراوانی و درصد، رعایت استاندارد جهانی ایزو در چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته‌های فنی و مهندسی دانشگاه شیراز طی سال‌های ۱۳۷۸ - ۱۳۸۸

انحراف معیار	میانگین	نداشتن		داشتن		موارد استاندارد جهانی ایزو در چکیده‌نویسی
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۰/۵۲	۰/۹۱	۱۱	۱۳۳	۸۸/۹	۱۰۶۱	هدف پژوهش
۰/۳۶	۰/۸۴	۱۵/۷	۱۸۸	۸۴/۳	۱۰۰۶	روش‌شناسی
۰/۴۸	۰/۶۳	۳۷/۳	۴۴۵	۶۳/۴	۷۷۲	یافته‌های پژوهش
۰/۴۳	۰/۷۵	۲۴/۹	۳۰۳	۷۴/۶	۸۹۱	نتایج پژوهش
۰/۲۹	۰/۹۰	۹/۶	۱۱۵	۹۰/۴	۱۰۷۹	تعداد کلمات
۰/۲۷	۰/۹۲	۸	۹۶	۹۲	۱۰۹۸	استفاده از افعال معلوم
۰/۲۴	۰/۹۴	۶/۳	۷۵	۹۳/۷	۱۱۱۹	بیان ضمایر در قالب سوم شخص
۰/۲۲	۰/۰۵	۹۴/۸	۱۱۳۲	۵/۲	۶۲	وجود کلیدواژه در چکیده

۲. عناصر کلیدی چکیده پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های فنی و مهندسی دانشگاه شیراز تا چه حد با استاندارد جهانی در چکیده‌نویسی (ایزو ۲۱۴) همخوانی دارد؟
با توجه به شاخص‌های آماری موجود در جدول ۲، عناصر کلیدی چکیده فارسی پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های فنی و مهندسی دانشگاه شیراز طی سال‌های ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۸ همخوانی زیادی با استاندارد جهانی ایزو در چکیده‌نویسی دارد و تنها در مورد وجود کلیدواژه در چکیده، همخوانی کمی وجود دارد.

جدول ۲. توزیع فراوانی و درصد، رعایت استاندارد جهانی ایزو در چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های فنی و مهندسی دانشگاه شیراز طی سال‌های ۱۳۷۸ - ۱۳۸۸

انحراف معیار	میانگین	نداشتن		داشتن		موارد استاندارد جهانی ایزو در چکیده‌نویسی
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۰/۰۰۰	۱/۰۰	---	---	۱۰۰	۲۳	هدف پژوهش
۰/۰۰۰	۱/۰۰	---	---	۱۰۰	۲۳	روش شناسی
۰/۰۰۰	۱/۰۰	---	---	۱۰۰	۲۳	بیان یافته‌های پژوهش
۰/۰۰۰	۱/۰۰	---	---	۱۰۰	۲۳	نتایج پژوهش
۰/۲۹	۰/۹۱	۸/۷	۲	۹۱/۳	۲۱	تعداد کلمات
۰/۲۱	۰/۹۶	۴/۳	۱	۹۵/۷	۲۲	استفاده از افعال معلوم
۰/۰۰۰	۱/۰۰	---	---	۱۰۰	۲۳	بیان ضمائر در قالب سوم شخص
۰/۳۹	۰/۱۷	۸۲/۶	۱۹	۱۷/۴	۴	وجود کلیدواژه در چکیده

۳. قوت‌ها و ضعف‌های چکیده‌های تهیه‌شده در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته‌های فنی و مهندسی دانشگاه شیراز چیست؟

با توجه به میانگین و انحراف معیار به دست آمده، هریک از مؤلفه‌های استاندارد ایزو که در جدول ۱ ارائه شده، بیشترین میزان رعایت استاندارد جهانی در چکیده‌نویسی (ایزو ۲۱۴) مربوط به «بیان ضمائر در قالب سوم شخص» با میانگین ۰/۹۴ و انحراف معیار ۰/۲۴ و کمترین میزان رعایت استاندارد جهانی ایزو مربوط به «وجود کلیدواژه در چکیده» با میانگین ۰/۰۵ و انحراف معیار ۰/۲۲ است؛

۴. قوت‌ها و ضعف‌های چکیده‌های تهیه‌شده در پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های فنی و مهندسی دانشگاه شیراز در چیست؟

با توجه به میانگین و انحراف معیار به دست آمده هریک از مؤلفه‌های استاندارد ایزو در جدول ۲، نتایج حاکی از آن است که کمترین میزان رعایت استاندارد ایزو مربوط به «وجود کلیدواژه

در چکیده» با میانگین ۰/۱۷ و بیشترین میزان رعایت به طور یکسان مربوط به «هدف پژوهش، روش‌شناسی، بیان یافته‌های پژوهش و بیان نتایج پژوهش» با میانگین ۱ است.

۵. آیا در چکیده فارسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته‌های فنی و مهندسی طی سال‌های مختلف، استاندارد ایزو در چکیده‌نویسی از نظر محتوا، یکسان رعایت شده است؟

داده‌های آماری به‌دست آمده در جدول ۳ نشان می‌دهد که رشته مهندسی هوافضا با میانگین ۴ بیشترین میزان رعایت استاندارد ایزو در چکیده‌نویسی را از نظر محتوا دارد و رشته‌های مهندسی هسته‌ای (۳/۳۹)، عمران (۳/۳۰)، مهندسی مواد و شیمی (۳/۲۷)، مکانیک (۳/۱۵)، راه و ساختمان (۳/۱۳)، مهندسی کامپیوتر (۲/۶۷) و مهندسی برق و الکترونیک (۲/۷۵) به ترتیب رتبه‌های بعدی انطباق بر استاندارد ایزو ۲۱۴ را از نظر محتوا دارند. همچنین به‌علت تعداد کم چکیده‌های مورد نظر در مقطع دکتری (۲۳ عنوان) و به‌دست آمدن اطلاعات آماری نادرست از مقایسه رشته‌ها در این مقطع، از بررسی محتوا صرف نظر شد.

جدول ۳. جدول مقایسه رشته‌های کارشناسی ارشد از نظر محتوای چکیده

رشته تحصیلی	تعداد	میانگین	انحراف معیار
برق و الکترونیک	۱۹۹	۷۵/۲	۴۵/۱
راه و ساختمان	۳۸	۱۳/۳	۹۱/۰
شیمی	۱۵۸	۲۷/۳	۱۸/۱
عمران	۱۸۸	۳۰/۳	۲۶/۱
کامپیوتر	۱۰۳	۶۷/۲	۴۵/۱
مکانیک	۲۳۲	۱۵/۳	۵۶/۱
مواد	۱۸۸	۲۷/۳	۱۸/۱
هسته‌ای	۷۵	۳۹/۳	۱۵/۱
هوافضا	۱۳	۴	۰
کل	۱۱۹۴	۱۲/۳	۳۵/۱

برای آزمون فرضیه پژوهش که بیان می‌کند بیش از نیمی از چکیده پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری رشته‌های فنی و مهندسی دانشگاه شیراز با استانداردهای جهانی در چکیده‌نویسی (ایزو ۲۱۴) انطباق دارد، از آزمون تک نمونه‌ای تی استفاده شده است که طبق جدول ۴ میانگین معادل ۴ در نظر گرفته شده است.

جدول ۴. جدول آزمون تی تک‌نمونه‌ای برای تحلیل فرضیه پژوهش

میانگین کل	انحراف معیار	آزمون تی	درجه آزادی	سطح معناداری
۵/۹۴	۱/۶۶	۴۰/۶۴	۱۲۱۶	۰/۰۰۰

همان طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، بررسی فرضیه پژوهش با آزمون تی (چون در جمع ۸ مؤلفه از مؤلفه‌های استاندارد ایزو مد نظر و میانگین متوسط آنها ۴ است و با توجه به سطح معناداری $p = 0/00$ و اینکه میانگین برابر با ۵/۹۴ بالاتر از میانگین $x = 4$ است) نشان می‌دهد که چکیده‌های بررسی شده از انطباق معناداری بر استانداردهای جهانی در چکیده‌نویسی (ایزو ۲۱۴) برخوردارند که فرضیه تأیید می‌شود.

یافته‌های این بررسی نشان می‌دهد که چکیده پایان‌نامه‌های هر دو مقطع کارشناسی ارشد و دکتری، با میانگین ۵/۹۴ و انحراف معیار ۱/۶۶ با استانداردهای ایزو انطباق دارند. با توجه به جدول ۵ سایر یافته‌های پژوهش نشان داد که چکیده‌های مورد بررسی از نظر محتوای چکیده، در بخش "بیان هدف" بیشترین انطباق (۸۹/۱ درصد) و از نظر نحوه ارائه و سبک چکیده در بخش "وجود کلیدواژه در چکیده" کمترین انطباق (۵/۳ درصد) را بر استانداردهای ایزو ۲۱۴ داشتند، که این یافته‌ها با یافته‌های تحقیق عبدخدا (۱۳۸۹) و مختاری (۱۳۸۲) در بخش «وجود کلیدواژه در چکیده» با کمترین انطباق و با یافته‌های پژوهش لارسون، هاو کینز و کاتون (۲۰۰۳) در بخش «بیان هدف» با بیشترین انطباق، همسو است.

جدول ۵. توزیع فراوانی و درصد انطباق چکیده پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری رشته‌های فنی و مهندسی دانشگاه شیراز با استانداردهای ایزو ۲۱۴

میانگین کلی استانداردهای ایزو ۲۱۴	فراوانی	درصد انطباق	موارد استانداردهای ایزو ۲۱۴
	۱۰۸۴	۸۹/۱	بیان هدف
	۱۰۲۹	۸۴/۶	ارائه روش پژوهش
	۷۷۲	۶۳/۴	بیان یافته‌های پژوهش
۵/۹۴	۹۱۴	۷۵/۱	بیان نتایج پژوهش
	۱۱۰۰	۹۰/۴	تعداد کلمات
	۱۱۲۰	۹۲/۰	استفاده از افعال معلوم
	۱۱۴۲	۹۳/۸	بیان ضمائر در قالب سوم شخص
	۶۶	۵/۳	وجود کلیدواژه در چکیده

بحث و نتیجه‌گیری

در نظام‌های ذخیره و بازیابی اطلاعات، چکیده نقش مؤثری در بازیابی مدارک مرتبط با حوزه تخصصی محقق دارد. رعایت استانداردها در چکیده‌نویسی بازیابی مدارک را تسهیل و خواننده را در انتخاب مدارک بازیابی شده کمک می‌کند. از این رو، بررسی چکیده‌ها از جنبه‌های مختلف (به عنوان نقاط دستیابی به مدارک) در جست و جوی اطلاعات به‌ویژه در محیط وب اهمیت دارد. بررسی حاضر با این نگرش و با هدف مطالعه وضعیت موجود چکیده‌های پایان‌نامه‌های رشته‌های فنی و مهندسی دانشگاه شیراز در مقاطع تحصیلی کارشناسی ارشد و دکتری صورت پذیرفت.

یافته‌های پژوهش نشانگر این است که میزان انطباق چکیده‌های پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری جامعه مورد بررسی با استانداردهای ایزو ۲۱۴، به میزان ۵/۹۴ است و سایر یافته‌های پژوهش با توجه به جدول ۵ بیان می‌کند که چکیده‌های مورد بررسی در قسمت بیان هدف، بیشترین انطباق و در بخش بیان یافته‌های پژوهش کمترین انطباق را از نظر محتوا بر استاندارد ایزو دارند و در بخش بیان ضمائر در قالب سوم شخص، بیشترین انطباق و در قسمت وجود کلیدواژه کمترین انطباق از نظر نحوه ارائه و سبک چکیده، با استاندارد ایزو ۲۱۴ وجود دارد. همچنین تحقیقات اجرا شده در داخل و خارج از کشور، گویای نتایجی است که به صورت خلاصه ارائه می‌شوند.

در این پژوهش حد انطباق چکیده‌های پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری جامعه مورد بررسی با استانداردهای ایزو، از نظر انطباق چکیده مجلات و مقاله‌های جوامع آماری مطالعات دلگادو (۱۹۹۹) و ساوپرل و همکارانش (۲۰۱۰) بیشتر است. به بیان دیگر چکیده‌های پایان‌نامه‌های جامعه آماری این پژوهش از لحاظ رعایت استانداردهای جهانی ایزو در چکیده‌نویسی نسبت به چکیده‌های جامعه آماری مطالعات بررسی شده در وضعیت مطلوب‌تری قرار داشتند. همچنین میزان انطباق چکیده‌های پایان‌نامه‌ها و مجلات جوامع آماری مختاری (۱۳۸۲)، عبدخدا (۱۳۸۹)، تیپو (۱۹۹۲) و لارسون^۷، هاو کینز و کاتون (۲۰۰۳) با استانداردهای جهانی ایزو ۲۱۴ نشان‌دهنده این است که پژوهش حاضر بر استاندارد جهانی ایزو انطباق مطلوبی دارد.

بررسی‌ها از لحاظ رعایت استانداردهای جهانی ایزو در چکیده‌های پایان‌نامه‌های مورد نظر در وضعیت مطلوبی قرار دارند که این خود به برونداد علمی دانشگاه در پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی و خارجی کمک شایان توجهی می‌کند. چکیده‌های مورد بررسی، در هر دو مقطع کارشناسی ارشد و دکتری در بخش «وجود کلیدواژه در چکیده» کمترین انطباق را با استانداردهای ایزو داشتند. بنابراین هرگونه تلاش برای بهبود وضعیت موجود، مستلزم تبعیت بیشتر از استانداردهای جهانی ایزو در چکیده‌نویسی است. با توجه به نتایج پژوهش می‌توان اظهار کرد که مواردی از قبیل رعایت قانون‌ها و دستورالعمل‌های استانداردهای جهانی در چکیده‌نویسی (ایزو ۲۱۴) توسط دانشجویان در مقاطع مختلف تحصیلی از

سوی دانشگاه، تأکید بر نوشتن کلید واژه‌های مناسب در انتهای چکیده‌ها (زیرا کلیدواژه‌ها ابزار اصلی بازیابی اطلاعات هستند)، همچنین رعایت استانداردهای جهانی ایزو در چکیده‌نویسی به عنوان یکی از ملاک‌های داوری پژوهش‌ها، تأکید بر ضرورت استفاده از استانداردهای جهانی ایزو در چکیده‌نویسی و ابلاغ آن به تمامی دانشگاه‌ها، و ایجاد کارگاه‌های آموزشی برای آشنایی دانشجویان با انواع چکیده و کاربردهای آنها (با همکاری متخصصان این حوزه و توسط مسئولان دانشگاه‌ها برای بهبود تهیه پایان‌نامه‌ها) مؤثر و راهگشا است.

پی‌نوشت

1. Larson et al
2. Sauperl
3. Tibbo
4. Delgado
5. Larson et al
6. Sauperl
7. Larson et al

منابع

۱. سلطانی، پوری، راستین، فروردین (۱۳۷۹). دانشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی. تهران، فرهنگ معاصر.
۲. حفیظی اردکانی، محسن (۱۳۷۸). تعیین میزان رعایت استاندارد در تهیه چکیده فارسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس و دانشگاه تهران بین سال‌های ۱۳۷۴ - ۱۳۷۶. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی.
۳. عبدخدا، هیوا؛ عبداللهی، لیلا (۱۳۸۹). بررسی میزان انطباق چکیده مقاله‌های مجلات فارسی زبان دانشگاه علوم پزشکی تهران با استانداردهای ایزو ۲۱۴ و دستورالعمل گروه ونکوور، در سال ۱۳۸۸. پیاورد سلامت، ۴ (۱-۲)، ۵۴.
۴. لانکستر، ویلهلم (۱۳۸۲). نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی. ترجمه درعباس گیلوری، تهران، چاپار (نشر اصلی ۱۹۸۲).
۵. مختاری، حیدر (۱۳۸۲). انطباق چکیده مقاله‌های مجلات دانشگاه‌های علوم پزشکی با دستورالعمل ونکوور و استاندارد ایزو ۲۱۴. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی.
6. Emilio, D. (1999). "Lc . Iso standards for the presentation of scientific periodicals: Little know and Little used by Spanish Biomedical journals". Journal of documents; 55 (3): 324-365.

7. Larson, R.R et al (2003). *Experiments in Automatic Library of Congress Classification*. Journal of the American Society for Information Science, 43: 130-148.
8. Saupperl, A. (2010). *Scholarly Abstracts in Pharmacology, Sociology, and Linguistics and Literature*. Logical Structure of Journal of the American Society for Information Science and Technology. Volum59, Issue 9. Article First published online. , Available online at: <http://online.library.wiley.com/doi/10.1002/asi.20858> Viewed on (2011/09/20)
9. Tibbo, H., Kidd, A., Jerry, S. (1992). "Abstracts, Online Searching, and the Humanities : An Analysis of the Structure and Content of Abstracts of Historical Discourse". *Library And Information Science Research* 14 (1) : 31-56 , Available online at: <http://www.clis.umd.edu/students/dissertations/tibbo.html> (Viewed on 2005/04/30).